

UDK 801.73:821.163.42.09-31 Zoranić, P
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 04. 05. 2012.
Prihvaćen za tisak: 10. 12. 2012.

SLAVOMIR SAMBUNJAK
Sveučilište u Zadru
Odjel za kroatistiku i slavistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV, 2, HR – 23000 Zadar

TREĆI NATPIS U JELINU NADGREBYU ZORANIĆEVIH "PLANINA"

U Jelinu *nadgrebju* Zoranićevih *Planina* uz dvije već poznate tajne poruke prepoznata je i treća, dvočlana, dosad neotkrivena. Započinje u sredini teksta *nadgrebja* s riječima *Posrid* i *Gori* a glasi *Posrid nebes Mundanici i jelen s Jelu te Gori ime žene zved – Elizei anelac*. Tu se *Elizei anelac* premetanjem izvodi iz sintagme *Jelicu zelenu*, sadržane u *nadgrebju*.

KLJUČNE RIJEČI: *Zoranić*, "*Planine*", *kriptogram*, *ljubav*.

UVOD

U XXII. poglavlju svojih *Planina* Petar nas Zoranić iznenađuje najavljujući tajnu koju valja čuvati.¹ Naime, u uvodnome tekstu u *Nadgrebye*, epitaf na Jelinu grobu, pjesnik krši pravopisne uzuse kojih se drži u djelu pa na prvi pogled bezrazložno velikim slovima, verzalom, majuskulama, započinje riječi koje, niti su početak rečenice, niti imena. Primjerice, particip *Texanimi* "obrađenima" te imenicu *Crila* "krila", usred rečenice. Zainteresiran takvom "nepismenošću" velikog pjesnika i, moguće, obrazovanoga notara, redom sam pročitao sva velika slova u odlomku i otkrio da daju stanovit smisao: TAIT CIN "pobrini se da bude tajno".² Ta se poruka činila vrlo umjesnom, budući da u dotičnom odlomku Zoranić govori da će u *Nadgrebyu*, nadgrobnom natpisu dakle, biti sadržana *nadpiša troya pod razliche choprine* "tri natpisa pod različitim koprenama". Još jedan paradoksalni, enigmatični izričaj, previše, čini mi se, da bi, u jednog umnog i racionalnog pisca, to bilo prirodno. To je znak i uputa da se "natpisi pod koprenom" pronađu u dodatnom čitateljskom naporu. I zaista, pronašao sam dvije poruke skrivene u *Nadgrebyu*, u epitafu, pa mi se, uz onu u spomenutome uvodnom odlomku, učinilo da su to te tri koje je pjesnik najavio. Ali, tu se radi samo o dvjema u *Nadgrebyu*, uz još jednu u uvodu u *Nadgrebye*. Dugo sam se pitao jesam li u pravu kad ta tri

¹ PLANINE CHE ZDARXE ušebi Pišni pete po Paštirich, Pripovišti, i Prituori Iunachou i Dechlic, i Mnoge oštale stuari sloxene po Petru Zoranichiu Nignaninu. IN VENETIA, Aprežšo Domenico Farri, in contrata di S. Antonio. M. D. L XIX.

² S. Sambunjak, *Croatica et Slavica Iadertina*, VI/2010., str. 151–160.

nadpiša stavljam u *Nadgrebye*, a jedan je nesumnjivo izvan njega. Konačno sam si priznao da sam umjesto tri otkrio samo dvije skrivene poruke, pa sam odlučio potražiti i treću. Poput dviju prethodnih u samome *Nadgrebyu*, i treća će, želi li steći status istinskoga otkrića, morati udovoljiti osnovnom uvjetu koji se u ovakvim slučajevima traži, da je u smislenu skladu s cjelinom tekstova u kojih se okruženju našla, s *Nadgrebyem*, dakle, i s *Planinama* Petra Zoranića u cijelosti. No, prije no što potražimo "treći natpis" u *Nadgrebyu*, pogledajmo kakav je taj epitaf otisnut u prvome, venecijanskom izdanju *Planina*, pisan talijanskom grafijom:

Zvedra Neba šinu = ter mladu goyenu
 Xeštoch trišch priuinu = Ielicu Zelenu
 Meni razcuiglenu = potoch od šuz gorchih
 Yzdri i prichrenu = šardacce od xil svogih
 Gori na Nebeših = fglubuenoy ulici
 Pošrid drug blaxenih = šadye pri Danici
 Munu i prošinu = yxeštoch trišch lupi
 Y roške Ielinu = zlachiene pritrupi
 Smart ftrišchu oggnenu = šglauom carnochošom
 Ielu prizelenu : pritar britchom chošom.³

DVA NATPISA

Dakle, poigravajući se pravopisnim pravilima, posebice onima o pisanju velikih slova, P. Zoranić je u Jelinu epitaflu prenio dvije dodatne poruke koje sam bio otkrio. Smisao je proizišao iz čitanja velikih slova s početaka stihova, isturenih i uvučenih, kao i onih u unutrašnjosti stihova, bilo da su s pravopisnoga aspekta opravdano velika, ili ne. Također, za razliku od tajne poruke iz uvoda u *Nadgrebye*, u samome epitaflu smisao proizlazi podjednako iz velikih slova samih, kao i iz cijelih riječi iza njih, i riječi s prijedlozima, ili pak iz slogova, čak i iz niza slova iza verzala u jednoj riječi, ali u vezi s verzalom. Pravila dekodiranja prilično su široka, što nas i ne treba čuditi kad je u stihovni epitaf od deset redaka, a on sadrži mnogo informacija i sam po sebi, valjalo uključiti još i tri tajne poruke. Tekst je nužno postao vrlo kompliciran, pa su i pravila šifriranja, a s njima i dešifriranja, dosljedno postala složenima. Svakako, obje su otkrivene poruke proizišle iz specifična čitanja odozgo prema dolje. Prva je tajna poruka: ZVED NEBA XEŠT: IELICU ZEME, YZGORI, NE PODA MUY ISMAIELU. Pritom je čakavski imperativ (*i*)*zved(i)* nastao iz spoja prijedloga *z<iz* i pridjeva *vedra*, što imamo u tekstu: *Zvedra*, a MUJO ISMAEL je Turčin: Turci su Ismaelićani a najčešće im je ime Mujo. Druga tajna poruka u *Nadgrebyu*, pak, otkrivena je čitanjem istih tih riječi i po istim pravilima, ali nejednako u pojedinim primjerima, kao što će se vidjeti, s tim da su ispuštena velika slova s početka isturenih stihova, uzeta su u obzir samo ona iz uvučenih, te velika slova i td. iz unutrašnjosti stihova. Smisao koji je proizišao i iz takva čitanja, sljedeći je: NEBA XIZYN PODAY IEI "nebeski život podaj joj". *Žizyn* je postalo od staroslavenske riječi *žizn6* "život", ali budući da je teško izgovorljiva, Zoranić, a i drugi, u teško izgovorljivu skupinu umeću vokal.⁴

³ *Planine*, f. 72.

⁴ Isto

GDJE PRONAĆI TREĆI?

Dakle, obje su skrivene poruke proizišle iz čitanja odozgo prema dolje, uz poštivanje pravila koja sam naveo gore, a dosta su složena. Treća poruka, međutim, iz takva čitanja nije proizišla pa mislim da ne postoji. Nije uočena ni kad sam pomislio da istim načinom valja tekst čitati od kraja prema početku, dakle odozdo prema gore. Zato sam bio odustao od daljnijega iznalaženja treće stvarne naznačene poruke i zadovoljio sam se parcijalnim spomenutim rješenjem – tri poruke, od kojih dvije iz *Nadgrebya* i jednu iz uvoda u *Nadgrebye* shvatio sam kao tri poruke u *Nadgrebyu*. Sada pak pokušavam otkriti treću poruku čitajući iz sredine prema dolje, prema gore i unakrsno, i slično. Uz poznate dvije otkrit ću i treću skrivenu poruku jer, sad je jasno: da stvarno postoji nesumnjiv je indikator činjenica da se u blizini sredine *Nadgrebya* nalazi i prilog *Posrid* "Usred, Posred".

SREDINA, DVA SMJERA

Upravo od te riječi, od koje smo u prvoj poruci preuzeli sekvencu *Po*, kad je poslužila za negirano 3. l. jednine prezenta *PoDa*, a tako i u drugoj, gdje je imperativ *PoDay*, baš od *Posrid* treba započeti čitanje, budući da se u njezinoj blizini, u prethodnome, 5. stihu, nalazi riječ *Nebesih*, pa bi se dao sklopiti smisao POSRID NEBES. To bi i u *Planinama* kao cjelini, i u epitafu samome, itekako imalo smisla. Sam je autor Petar Zoranić kazao da je posjetio zemaljski raj s drvetom spoznaje, u snu,⁵ a zbivanja u posljednjim glavama, izuzevši onu s *Malinarom vrimena*,⁶ gotovo da su rajska, kao da se raj spustio na zemlju, u njegovu, Zoranovu, autorovu *bašćinu*. Smisao je *Planina* u središtu, a središte je raj, središte su i nebesa. Jasne asocijacije na raj i inače se nalaze u Jelinu *Nadgrebyu*, iskazane kao nebeska "ljubljenica ulica" i boravak "pri Danici", gdje Jela boravi *Poβrid drug blaxenih*. I za Zoranića, kao i za sve kršćane, pa i za antiku, i prije i poslije Petra Zoranića, raj je središte središta, a jedan je od rajeva nebeski raj, smješten, dakle, "posred neba". *Nadgrebye* je nesumnjivo u dodiru s nebesima i rajem: tu, gdje je grob Jelin i Divnićev, spustile su se rajske pojave: bijeli duhovi Jerolima i Divnića, sjajna, svijetla, rajski bijela i blještava Jistina "Istina".⁷ Dakle, smisao POSRID NEBES dobili smo tako da smo čitali odozdo prema gore i nadesno, no kad bismo smisao tražili u nastavku toga pravca, on bi izostao – nikakav se smisao, nikakva poruka ne nadaje kad nastavimo čitanje prema gore pošavši od priloga *Posrid*. Naprotiv, kad bismo prestali čitati u tom pravcu, i pristali na stanovito čitanje napreskok, ali još uvijek unutar prostora određena prilogom *Posrid*, možda bismo dobili nastavak smisla koji se nazire u sintagmi POSRID NEBES.

⁵ *Planine*, cap. XX

⁶ *Planine*, cap. XXIII

⁷ *Planine*, cap. XXIV

MUNDANICI

Spustimo li se, dakle, nekoliko stihova ispod, i potražimo li riječi koje počinju verzalom, a odlučimo li čitati i dalje napreskok, vidjet ćemo riječi *Munu*, i *Danici* u stihu iznad *Munu* i desno. Ma koju riječ, ili riječi, od tih upravo citiranih htjeli izvesti, meni se čini da je najuvjerljivije rješenje *MunDanici*, MUNDANICI, ma koliko na prvi pogled ta riječ izgledala besmislenom i, čak, nepostojećom. No nije nepostojeća jer se Zoranićev roman zove *Planina*, jer govori o pastirima iz planina, o goranima, planincima, jer je dijelom nastao po "planinskim pjesmama" u Španjolskoj, zovu se *serranillas*, i u Italiji, gdje im je ime *montanine*, od *montagna*. S obzirom na to da već na istočnoj obali Jadrana imamo toponime kojima se označavaju brdoviti, planinski prostori, a glase Mundanije i slično, na Rabu primjerice, to je moguće i etnonim Mundanijci, pravopisno je dopušteno, posebice u Zoranića, izvesti i *Mundanici* "planinci, gorani". Taj bi smisao pogađao u samu srž Zoranićeva pastirskoga romana. Štoviše, imenica *Mundanici* dala bi se razložiti na dvije nove riječi, od kojih je jedna poznata, *Danica*, ali druga bi se stanovitom jezičnom ekvilibristikom dala svesti na *Mon*, *Mun* u značenju "Mjesec". Tu bi se u vezu doveli Mjesec i Danica, kao i na nekim drugim mjestima u *Planinama* i u hrvatskoj književnosti renesanse, u Hektorovićevu *Ribanju i ribarskom prigovaranju*, primjerice, u epizodi s izgubljenom čašom. Što se *Planina* tiče, najupečatljivije mjesto sa slikom Mjeseca i Danice jest ono u pritvoru Azela i Marcele. Vjerojatnije je, rekoh, da je rješenje MUNDANICI, ali ni asocijacije koje budi veza Danice s Mjesecom nipošto nije sporedna u tome renesansnome romanu. Kao i *Mundanici*, i Mjesec s Danicom ključne su riječi *Planina* Petra Zoranića. Dapače, slika koju stvaraju Mjesec i Danica u međudodnosu, osim što je islamski simbol, vizualna je slika skrivenoga smisla *Planina*, slika posude, polumjeseca, i zvijezde sa šest krakova.

DOLJE

Tako bismo imali smisao POŠRID NEBEŠ MUNDANICI "Posred neba Mundanijci", a čitanje koje bi se zatim nastavilo prema dolje iznijelo bi još jedan smisao, još jedan dio skrivene poruke, a mogao bi glasiti u nastavku: Y IELIN S IELU. Uz to što *Ielu* vrijedi za "Ielom", zakonito uostalom, preko silbenskoga instrumentala *jelov*, npr., tu bi od *Smart*, primjerice, preostalo samo inicijalno *S*, a veznik *Y* bio bi ono što on i jest u tekstu, veznikom. No, kad tako pročitamo *Nadgrebye* i otkrijemo dio treće poruke, počevši od sredine napreskok pa dolje, u nedoumici smo. Znamo da je kodiranje omogućeno kršenjem pravopisnih pravila, uglavnom o pisanju velikih slova, a ovdje imamo velikim slovima pisane riječi za koje je vjerojatno da nisu lična imena već predmeti i bića za koja je prirodno da se pišu malim slovima, nemamo nesumnjivo imena Jelen i Jela, već vjerojatno referente jelen "rogati sisavac" i jela "vitko zimzeleno stablo". Doduše, i te bismo referente mogli dovesti u vezu s "nebesima" i njihovim stanovnicima, recimo zasad tako da zamislimo sliku jelena koji pije vodu iz rajskih rijeka, ili iz velikih posuda kao na ranokršćanskim mozaicima, gdje je ilustriran psalam u kojem se govori da duša vjernika žeda za Gospodom poput jelena za izvorskom vodom. No, moguće je i da griješim, budući da je ovdje riječ o pjesničkome tekstu, bitno metaforičkome po sebi, ali i o višeznačnostima *par excellence*: enigme su utemeljene na višeznačnosti pa je moguće da je riječ o Jeli i Jelenu, osobama, makar i metaforičkima.

JELEN S JELOM

Dade se zamisliti, dakle, jelen u središtu raja pod jelom, ali je i činjenica da je u grobu sahranjena Jela, Jelena, Jelica. Ona je i u grobu i u raju na nebu, kazuje Zoranić. Dade se, nadalje, zamisliti i slika u kojoj bi uz Jelenu u nebeskome raju boravio i netko tko bi se zvao Jelen, unatoč činjenici da iz teksta *Nadgrebya* kao logično proizlazi da je smrtno stradala Jela tek metaforički, u skladu s *licentiom poeticom*, izjednačena s jelenom kojemu su otkinuti rogovi: lijepa, mlada Jelena poginula je, pa je poput mlada jelena što su mu, pošto je ubijen, otkinuli rogove. Mnogo je srednjovjekovnih djela koja pričaju o lovu na jelene, njihovu ranjavanju i progonu ranjene životinje do duboko u šumu, često misterioznu. Tamo se događaju značajna zbivanja, mistična i znakovita, simbolična, važna za književnost srednjega vijeka, posebice za viteške romane. Ali, viteški su roman i Zoranićeve *Planine*,⁸ pa čak i u njima imamo sliku lova na jelena, no u Bornikovoj je pjesmi ipak na kraju lova ulovljena - košuta. Na vratu je imala ogrlicu na kojoj je pisalo da ju je zabranjeno dodirivati, budući da je careva: *Noli me tangere quia Cęsaris řum*. Naravno, svugdje je u Zoranića riječ o metaforama i analogijama, pa i u toj slici s motivom lova na jelena i košutu, ali je znakovito da se uz lov na jelena u *Planinama* citira i jedna poznata evanđeoska izreka – *Noli me tangere*.⁹ Izrekao ju je Isus po uskrsnuću, kada je Mariji Magdaleni zabranio da ga dotakne. Već je bio mrtav, otišao Ocu, nebeskom caru. Otkrili smo, dakle, dio treće skrivene poruke, u kojoj se kaže da su s Mundanijcima u nebeskom središtu još i jelen s jelom, ili Jelen s Jelenom.

GORE

Zato ćemo, zasad, odustati od spekulacija o značenju jele i jelena / Jele i Jelena, a nastaviti ćemo s čitanjem ne bismo li otkrili i drugi dio treće skrivene poruke u Jelinu *Nadgrebyu*. Nastavit ćemo čitanjem od sredine, ali prema gore. Poput upozorenja kojega smo za određivanje početka čitanja imali u riječi *Pořrid*, sad u blizini te riječi imamo i prilog *Gori*, koji bi, u tekstu s toliko višeznačnosti, i tako neočekivanih, mogao govoriti da čitanje valja nastaviti prema gore, počevši od te riječi, *Gori*. Pogledamo li što stoji iznad *Gori*, vidimo sljedeće riječi s velikim slovima na početku: *Yzdri, Meni, Xestoch, Ielicu, Zelenu, Neba* i *Zvedra*. Jedan, premda dosta sumnjiv, smisao mogao bi biti: *Yme Xe IeliZe Z Neba* "IME ŽE IELIZE Z NEBA" "Ime že Jelize(j) (i)z Neba". Treba li tu *IeliZe* Ielize razumjeti kao Elizej? Bi li ono pun smisao i pravilniji oblik dobilo uz pomoć anagrama? Tako da početno *j* prebacimo na kraj i dobijemo *Elizej*? Možda! Ali ostatak riječi s početnim velikim slovima ostaje izvan ovoga čitanja, a ni neki smisao ne daju: to su *Zvedra Neba*, koje, kad bi i ostale u tom poretku koji im pridaje nekakav smisao, ne mogu se dovesti u značenjsku vezu s ostatkom poruke. Dospio do riječi Elizej, do, naglašavam, ključne riječi *Planina*, a dalje ću pokušati nešto drugačije čitanje počevši s *Gore* i nastavljajući uistinu prema gore, prema početku teksta okomito, ne zalazeći zasad u postrane riječi.

⁸ Z. Sambunjak, "Planine" Petra Zoranića kao viteški roman, rukopis

⁹ *Planine*, cap. VI.

IZVOD IMENA

Počet ću s prilogom *Gori* i dobiti smisao GORI IME XENE ZVED *Gori YMe XeNe Zved* "Gore izvedi ime žene". Ali, istina je, međutim, da je ime žene napisano u *Nadgrebyu*, to je Jelica nazvana Zelena, u akuzativnome liku *Ielicu Zelenu*. Također, valja kazati da smo upućivanje na ime dobili čitajući ravno gore prve riječi, ili njihove dijelove, sve do prvoga stiha, riječi *Neba*, a zatim smo morali, da bismo dobili navedeni smisao, skrenuti lijevo u tekstu, na sam početak, gdje se nalazi/e riječi *Zvedra*, koju/e čitamo normalno, s lijeva na desno. Tako smo ponovno dobili imperativ *Zved* "izvedi". No, očito je, ime žene koje se traži ostalo je nespomenuto, smješteno s desne strane teksta epitafa, separirano i neuključeno u kolonu koju je čitanje formiralo. U liku je, rekosmo, akuzativnome: *Ielicu Zelenu*. No, što se tu ima izvoditi, ako to nije stavljanje akuzativa u nominativ i dobivanje "Ielica Zelena"? Ili je i tu potrebno primijeniti tehniku anagrama, premetanja?

IELICA ZELENA

Upotrijebimo li anagram i ostale tehnike poigravanja riječima, jer u otkrivanju tajnih poruka upravo se o tom radi, upotrijebimo li dakle anagram, od *Ielica Zelena*, što smo izveli iz zapisana oblika, možemo dobiti, primjerice, *Ielena Zelica*, ali što bi to uopće značilo, osim imena i prezimena, sumnjivih poput bezbrojnih koji nastaju u rekonstrukcijama starih, oštećenih tekstova: gdje nema smisla najlakše je izmisliti ime! Nisam, dakle, sklon izmišljanju Jeličina prezimena, pa ni onda kad bi ono sličilo kojemu od poznatih, primjerice, uz ime *Iela* dalo bi se predložiti prezime *Zelenica*, čak s mogućnošću da se *c* čita kao *k*: *Zelenika*. A to je i danas postojeće prezime. Slično je i s imenom koje bi proizašlo uz pomoć anagrama iz *Ielica Zelena*. Mnogi bi htjeli da je to ime *Elizabeta*, jer se tako zvala pjesnikova mati, pa i postoje pretpostavke da je Jela upravo ona, njegova mati Elizabeta,¹⁰ no tad bismo morali postojećim slovima dodavati *b* i *t* koji nedostaju, dok bismo istodobno imali i ostataka. I jedno i drugo je u anagramu nedopustivo. Mogli bismo, doduše, dobiti ime s odredbom porijekla osobe, vrlo blisko stanju s imenima u srednjem vijeku i renesansi, jer je izvedivo i *Ielena iz Cale* "Jelena iz Kale, ulice", što bi moglo imati potporu u "nebeskoj ulici" epitafa, i tako dalje. Za svako rješenje moglo bi se pretpostaviti neku mjeru vjerojatnosti. No, mogli bismo krenuti i u drugom smjeru, da ne tražimo imena, već da citirana postojeća u *Nadgrebyu* premećemo u anagramu. Tako bismo mogli dobiti zanimljivu tvrdnju, izvesti je iz *Ielica Zelena*, a glasila bi: *Ielena i calez* "Ielena i kalež <tal. *calice*, lat. *calix*". To bi rješenje moglo biti zanimljivo jer se epitaf nalazi na *skaljenici* a *skaljenica* je u *Planinama* u vezi s peharom, kaležom, pa su mogući i daljnji značajni izvodi. A pravopisno je moguće da *c* u *Zoranića* ima vrijednost *k*, kao u riječi *SIBENIC*, napisanoj na foliji 71v, do *Nadgrebya* koje je na f. 72. Čak i u uvodu u *Nadgrebye* postoji riječ *Crila* "Krila". No ni o tome neću govoriti ovdje. Ponudit ću rješenje naznačeno gore: sadržava riječ *Elizei*, s tim da je to samo jedna od dvije riječi koje čine rješenje i u sprezi su.

¹⁰ F. Švelec, predgovor djelima P. Zoranića i J. Barakovića, PSHK, 8, str. 8 i 9–10.

ELIZEJ

Tu, međutim, imamo sličan problem kao i s izvodima u prethodnom paragrafu – on je jezične naravi. Anagramom dobivamo *Elizei* "Elizej", ali kad je stvarno ta riječ napisana u *Planinama*, glasi *Elizij*, elizijska polja: *Elifysſcha poglia*, u ikavsku obliku.¹¹ No, vjerojatno je i Zoranić bio svjestan te razlike i nije joj pridavao presudnu važnost, istu je riječ mogao tolerirati i u ekavskome i u ikavskome obliku, pogotovo kad je strana, kakva jest Elizej / Elizij. Bitno je to da je prostor *Planina* određen kao Elizejska polja, da su *Planine* "izvješće" s putovanja rajskim prostorima, budući da "Elizejska polja" upravo to i znače:

ELIZIJ (grč. Ἰλυσιον pedion *Elizijska poljana*), kod ant. pjesnika, plodne poljane na krajnjem zapadu Okeana (prema Heziodu i Pindaru otoci u Okeanu) na kojima ljubimci bogova provode blažen život. Kasniji su pjesnici smatrali da je E. onaj dio podzemnog svijeta u kojemu pravednici provode sretan posmrtni život.¹²

Jela je, dakle, blažena pravednica koja boravi u Eliziju, zagrobnom svijetu na nebu, među drugaricama pri Danici, a prema skrivenim porukama *Nadgrebya*, to je život na nebu, i tamo je jela s jelenom. No, ona je i u grobu, u opasnosti da je se dokopaju Turci. I to je slika tipična za pastoralu: u Arkadiji, *locusu amoenusu* bukolike književnosti, prisutna je smrt, nadgrobni spomenici junaka i junakinja, neka mistična prisutnost suprotnoga i numinoznoga. Kao u heksagramu, izražava se u toj književnosti bitno filozofska ideja o prožimanju suprotnosti, dijalektička logika. Najljepši slikarski izraz ta je ideja dobila u Poussinovim pastoralama, u nadgrobnom natpisu *Et in Arcadia ego* "I u Arkadiji sam ja", Smrt. No, tajnom nam porukom u nastavku govori Zoranić da su ti blaženici janjci i anđeli. Pogledajmo kako!

ANELCI

Kad se iz *Ielica Zelena* anagramom izdvoji *Elizei*, još ostaje toliko slova da je moguće načiniti mnoštvo drugih riječi: ime je toliko milozvučno jer je svaki konsonant popraćen vokalom, dakle: lako je sačiniti nove riječi. Međutim, osnovni je uvjet za izbor iz mnoštva mogućnosti koje se nadaju ipak taj da riječi koje se premetanjem dobiju budu usklađene, i međusobno, i s ostatkom poruke, i sa svima skrivenim porukama, kao i s tekstom i smislom *Nadgrebya* samoga, i s *Planinama* kao djelom u cjelini, naravno. Uz taj uvjet, mogućnosti su znatno sužene pa mi se čini da bi rješenje moglo biti *anelac*. To je deminutiv u množini, gdje bi u nominativu mogao glasiti *anelci*, i lako bi se u genitivu mogao složiti s riječju *Elizei* kao *Elizei anelac*. Sad, značenje bi moglo biti dvojako, pa je čak možda i poželjno da bude asocijativno i konotativno te da umjesto jednoga mogućega određenoga značenja, *an()jelci* "anđelci", ima i još jedno, također u najužoj vezi s temom djela i teksta: *agnelci*, anjelci "janjci", dakle, opet: *anelci*, ali u nekoj talijansko-čakavskoj miješanoj riječi. Ta govori se o zagrobnome svijetu, raj, a tamo su anđeli, i o pastoralu, a tamo su *Mundanici* i njihovo stado, i najnježnije u njem: janjci. Kad je riječ o Jeli (i Jelenu?) jasno je da su to metaforični janjci i anđeli.

¹¹ *Planine*, posveta

¹² *ELZ*, s. v. Elizij

HIEROS GAMOS

Ključ kojim smo se poslužili da načinimo anagram i dobijemo rezultat ELIZEI ANELAC jedan je lik, geometrijski simbol, određen brojem sedam, važnim brojem u simbolici Zoranićevih *Planina*. Doduše, izveli smo ga iz činjenice da je roman sačinjen od dvadeset i četiri poglavlja, a da je polovica od toga broja dvanaest, koliko ima slova u *Ielica Zelena*, te da se i taj tekst dijeli na pola, s po šest slova u svakom imenu, odnosno šest konsonanata nasuprot šesterim vokalima. Štoviše, kad to podijelimo, nastavimo diobeni niz, dobijemo dvije trojke, dva trokuta, trojstvo, simbol bitan za *Planine* kao i broj sedam. Ali, dva su trokuta, istokračna, nasuprotni i prepleteni u zvjezdolik simbol zvan heksagram, ima šest vrhova, premda mu je zaista skrivena bit u broju sedam: sačinjava ga sedam likova, od toga šest trokuta, a zbroj nasuprotnih kutova uvijek je sedam. Kada, dakle, dvanaest slova rasporedimo na vrhove trokuta i u udubine koje postoje među njima, čitajući odozgo nadesno, uz nešto preskakanja, od *Ielica Zelena* dobijemo *Elizei*, a čitajući preostalo s lijeva na desno dobijemo *anelac*. Kao lik, heksagram je simbol spoja suprotnosti, predstavlja spoj muškoga principa, koplja, trokuta vrhom okrenuta gore, i ženskoga principa, kupe, čaše, pehara, trokuta vrhom okrenuta prema dolje. To je gral kao spoj koplja i čaše:

Gral, čaša, ili žara može se prikazati kao naniže okrenut trougao, primljivi, vodeni, ženski element, a kao takav je povezan sa simbolikom džide, aktivnog, ognjenog, muškog elementa, prikazanog kao naviše okrenut trougao. Skupa su njih dvoje u vezi s krvlju ili svetim napitkom u čaši, i ujedinjeni u njima; životna krv... Potraga za gralom je povratak u raj, duhovno središte čoveka i svemira, i odvija se po simboličnom obrascu inicijacije posredstvom kušnji, provera i susreta sa smrću u traganju za skrivenim značenjem i misterijom života... Potragu ponekad simbolizuje knjiga, i tada se traga za izgubljenom reči.¹³

Mogući Jelen i Jela u raj, Elizeju, anđeli i janjci, prikazani kao heksagram, u *Planinama* su, možda, asocijacija, metafora i analogija, alegorija heretičke ljubavi ninskih svetaca Azela i Marcele, što su u snu vidjeli sliku ljubavi: Mjesec i Danicu,¹⁴ odnosno moguća su analogija heretičkome braku Isusa i Marije Magdalene, kako ga vide katari (i bogumili?),¹⁵ koji je mogao rezultirati i potomcima. Zoranić je, naime, znao da se Marcela izjednačuje s Marijom Magdalenom, kad je već na gotičkom drvenom Marcelinu relikvijaru u Ninu ona nazvana *Marija Negra*, točnije Marija Energumena,¹⁶ odnosno Marija Magdalena iz koje je Isus istjerao sedam demona (Luka 8: 2; Marko 16: 9). Mogla je biti nazvana i posudom, čašom, poput Isusove majke Marije nazvane *vas spirituale*.¹⁷

¹³ DŽ. K. Kuper, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*. Beograd, 1986., s. v. Gral

¹⁴ *Planine*, cap. XI

¹⁵ D. Brun, *Les myst`eres cathares*, 21.

¹⁶ M. Grlić, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike*, s. v. Marcela.

¹⁷ Naznačene ideje opširno su razrađene u knjizi Z. i S. Sambunjak, *Preobraženja i trijumfi: "Queste" Petra Zoranića i Wolframa von Eschenbacha*, primljenoj za tisak u zagrebačkoj Demetri.

ZAKLJUČAK

Petar je Zoranić u *Planinama* pozvao čitatelje da u Jelinu *Nadgrebyu* pronađu tri skrivene poruke. Dvije su bile poznate otprije, dok se ovdje govori o procesu otkrivanja treće, pa se i donosi njezin tekst. On je vjerojatan, ne i nužno izvjestan. Dobiva se čitanjem koje započinje najprije riječju *Poßrid*, dakle: u sredini *Nadgrebya*, pa se nastavlja prema dolje, da bi završilo čitanjem velikih slova, riječi i sekvenci prema gore, počevši s riječju *Gori*. Konačno, iz imena na koja se tom tajnom porukom upućuje, premetanjem se dobiva cjelina treće tražene tajne poruke. Ona je dvočlana i glasi: 1. POßRID NEBEß MUNDANICI Y IELIN S IELU. 2. GORI IME XENE ZVED: ELIZEI ANELAC. Pritom je ELIZEI ANELAC anagram koji sam izveo od napisanoga IELICA ZELENIA. Dosegnuto rješenje u skladu je s dosad u *Nadgrebyu* otkrivenim tajnim porukama, s rajskom tematikom *Planina*, s neposrednim kontekstom XXII. glave te s recentnim znanstvenim obradbama romana *Planine* Petra Zoranića: on je shvaćen kao viteški roman u potrazi za gralom.

LITERATURA

B r u n, Daniel. 2005. *Les myst`eres cathares*. La croisade contre les albigeos, L`épopée des comtes de Toulouse, Les derniers feux de l`hérésie, Les proc`es inquisitoriaux du Languedoc `a l`Espagne, Éditions de la Seine, 222 str.

C o o p e r, Jean Campbell. 1986. *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*. Beograd: Prosveta – Nolit.

Enciklopedija Leksikografskoga zavoda. Sv. 2. MCMLXVII. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.

H e k t o r o v i ć, Petar. 1974. *Ribanje i ribarsko prigovaranje*. Zagreb: Školska knjiga.

Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. 1979. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti.

PLANINE CHE ZDARXE ußebi Pißni pete po Paßtirich, Pripovißti, i Prituori Iunachou i Dechlic,, i Mnoge oßtale stuari sloxene po Petru Zoranichiu Nignaninu. IN VENETIA, Apreßßo Domenico Farri, in contrata di S. Antonio. M. D. L XIX.

S a m b u n j a k, Slavomir. 2010. "Enigmatika u *Planinama* Petra Zoranića". *Croatica et Slavica Iadertina* VI: 151–160.

S a m b u n j a k, Slavomir, S a m b u n j a k, Zaneta. *Preobraženja i trijumfi: "Queste" Petra Zoranića i Wolframa von Eschenbacha*, rukopis primljen za tisak u zagrebačkoj Demetri.

S a m b u n j a k, Zaneta. 2010. "*Planine*, viteški roman Petra Zoranića", članak u rukopisu, pročitana na prvome kroatološkome skupu u Zagrebu 2010. godine.

IL TERZO CRITTOGRAMMA DELL'EPITAFIO DI JELA IN PLANINE DI PETAR ZORANIĆ

L'epitafio di Jela in *Planine* di Petar Zoranić contiene, oltre ai due crittogrammi già conosciuti, ancora un altro, terzo, fino ad ora sconosciuto. L'inizio di quest'ultimo crittogramma lo troviamo nella parte centrale dell'epitafio, che si apre con le parole *Posrid* (in mezzo a) e *gori* (sopra): *Posrid nebes Mundanici i jelen s Jelu* (In mezzo al cielo ci sono i Montanari ed il cervo con Elena) e *Gori ime žene zved – Elizei anelac* (Di sopra il nome della donna conduttrice – l'Eliseo degli angeli). *Elizei anelac* si ricava anagrammando il sintagma *Jelica zelena* (Elena verde), presente nell'epitafio.

PAROLE CHIAVE: *Zoranić*, "*Planine*", *crittogramma*, *amore*.